

Almunge Allehanda

UTGIVEN AV ALMUNGE HEMBYGDSGILLE

Hembygds-gillet vill med denna sin publikation ge glimtar från gångna och nuvarande tider samt nå kontakt med almungebor borta och hemma, till stärkande av samhörigheten, kärleken till och vårdsnaden om bygdens kultur och minnen.

Almunge Hembygds-gille överlämnar härigenom detta 6:e nummer av sin tidning med i huvudsak läsning om vad sig under förfluten tid tilldragit haver. Gösta Carlsson tar oss med på en vandring över »Bygden» årtiondena närmast före sekelskiftet. Vår medarbetare sedan vårt första nummer professorn och Lennasonen Herman Flodkvist berättar om jorden vid Lenna, om hur den blivit till och hur den skötts och brukats samt mycket annat därkring. Och Gustaf kommer igen med sitt gamla ekskåp — man väntar med spänning på fortsättningen. Själv har jag med hjälp av gamla stämmoprotokoll gett mig på att skriva om ett missväxtår, och Erik Fredlund berättar om Seglingen och

dess ägare genom tiderna, Olle Almström kommer sin vana trogen med en spelmans levnadsöden. Ett nytt inslag i innehållet är Antons spalt, som får tala för sig själv.

Bilden på omslaget är ett amatörfoto av Edvin Gustavsson från 1901 och föreställer Osby Norrgården. Personer äro från vänster Hjalmar Fredriksson, Gottfrid Andersson, John Jansson, Anders Andersson, Sofia Andersson, Karl Andersson, Anette Andersson gift Pettersson och Otilia Gertz gift Kalldin.

Redaktionen framför hembygds-gilletts varma tack till medarbetarna samt önskar såväl dem som läsarna en God Jul.

Redac.

SÅ VAR DET DÅ

(Om torp, gårdar och personer på Ulvsbygden för 75 år sedan)

Med en vanlig generalstabskarta över Uppland framför sig kan man lätt konstatera, att Ulvsbygden är en liten öppen bygd, c:a 3 km lång och halvannan bred. Den avgränsas i alla väderstreck skarpt av typisk öst-uppländskt bergig skogsmark. Även lekmannen inser, att de numera så gott som igenvuxna småsjöarna Igelsjön, Käringsjön och Lillsjön äro relikter av en större sammanhängande vattensamling, att bygden med andra ord är f. d. sjöbotten.

De likt en ram omgivande moränmarkerna var i gammal tid säkerligen besvärliga att taga sig över och kom därigenom att i hög grad isolera området från kringliggande trakter. Ulvsbygden blev i många avseenden »sig selv nok» och hade under långa tider sin naturliga utfartsväg över den s. k. Saltbacksskogen mot Funbo och Uppsala och inte som nu norrut mot Länna bruk.

Vid den tid, som jag nu går att försöka skildra, hade dock »Bruket» med sin masugn länge varit traktens naturliga centralpunkt. Bruket var bygdens störste jordägare. Rader av torpare erlade sina arrenden till Bruket i form av kol och skogskorslör. Vintertid slingrade sig vägen mot Länna som ett sotigt band, då rader av kolryssar fraktade milornas produkter från skogarna till kolhuset framme vid masugnen. Bygdens barn undervisades i skolan på Malmen vid Bruket, och brukshandeln var ensam om att furnera de många hushållen med all den lifsens nödtorft, som man inte kunde taga från åker, tippa och fihus.

Jag skrev de många hushållen, och jag menade det. De var många — långt flera än nu. Man levde mitt i den stora jordhungerns epok. Många, många torp och backstugor, som nu för längesedan övergivits och skattat åt förgängelsen, gav vid denna tid uppehälle och husly åt små och oftast stora familjer. På bondgårdarna var de arbetsbesparande maskinerna mer än sällsynta men antalet arbetande så många fler. Gammelfolk i födorådsstugan, husbondfolk, barn och tjänstefolk i mångdubbel uppsättning vid gårdarna hörde mera till regeln än till undantagen.

Det är över denna bygd, jag vill få mina läsare att företa en tänkt promenad. Mina sagesmän och Edra ciceroner är två gamla ulvsbygdsbor, som var med, då det, som skall skildras, begav sig. Det är min egen mor, född på lägenheten Silverdal 1879, och soldatsonen från Osby Carl Öberg, född 1884. De har berättat. Jag skall försöka teckna ned, vad de sagt.

Vi börjar vid sockengränsen längst nere i söder, vid torpet Vadet. Där bodde familjen Wallin, far, mor, två döttrar, sonen Carl Gustaf och en fosterson. När någon av dem tittade ut genom det norra gavelfönstret på »lillkammaren», hade man under och framför sig en stor siddänt naturring, Storkärret, där under höanden rader av torpare och statfolk från Ulfsväby bärgade ett strävt och magert kärrgräs. Mor i huset måtte ha varit något av ett ekonomiskt geni. Trots att torpet var litet och munnarna att mätta många, räckte ändå »gusslånet» förunderligt väl. Ja, man fick t. o. m. råd

att skicka sonen på lantbruksskola. Han blev »studerkär», längre fram arrendator på granngården Gränhammar, far till en stor barnskara, arrendator på Uddnäs och till sist sin egen på storgården Haga i Rasbo.

Men det var mor Wallin som finansgeni vi skulle berätta om. Som sådant visste hon, att det gällde att få utgifterna små och inkomsterna stora. »Åtta strömmingar steker vi, och det får räcka», sa hon under sina sällsynta besök hos någon av grannarna. Var torpet litet, så var de omgivande bärskogarna så mycket större, och i Uppsala kunde 'erra (dvs. herrarna) betala »krona kanna' för allona». Under sådana förhållanden får man inte förtänka henne, att hon ville reservera »allon-yggenas» härligheter för sina och ungarnas flinka fingrar. Därför brukade hon enligt hörsägen försöka locka konkurrerande bärplockare på villovägar genom att driva omkring på redan sorgfälligt renskrapade sektorer högljutt ropande: »Ooo, allon!! Oooo, allon!!!!»

Far i huset var den, som med jämna mellanrum fick företaga affärsresorna till salutorget i Uppsala. Dessa skedde förstas nattetid. Härvid brukade han stanna vid alla granngårdar, han passerade, försynt knacka på ett fönster och erbjuda sina tjänster genom att t. ex. fråga: »Skä re' våra nögge pressjäst?» Eftersom inte varken sta'n eller handelsboden låg bakom närmaste gårdsgårdshörn precis, kan vi ta för givet, att budskickningarna blevo många, vilket väl måste kunna innebära någon liten peng som ersättning för besvär och tidsutdräkt.

Men till en ordnad ekonomi hör som bekant kalkylering och noggrant förda räkenskaper. Också detta kunde mor Wallin prestera. Vid en kopp kaffe i en granngård lät hon en gång grannas-mor få en liten inblick bakom kulisserna: »Ja ha räkna ut på 'ärvil'n (apparat att härva garn på), att köla (kolningen) räck bae te' h'arrende hå brö-föda». — Några subventioner eller sociala bidrag behövdes tydligen inte på den kanten.

Efter en vandring norrut utefter en »väg», bestående av två djupa spår, som den tidens smala hjulringar gröpt ur i den än lösa, än steniga och trädrotsbemängda skogsmarken, ser vi framför oss Gränhammar, ännu bara ett torp under Ulvsväsby herrgård. Den lilla stugan till vänster uppe i en backe inrymmer ett stort kök och en liten »bakkammare», vars enda fönster vetter mot väster upp mot »Hammarn», dvs. backen. Här residerar ogifte Erik Jansson, dennes äldre moder, gamle trotjänaren Jan-Petter, drängen August och dennes syster hushållerskan Tilda.

Om husbonden på gården berättas, att han var otroligt rädd om sina hästar. När de skulle skos, lär han ha tagit in dem i köket, för att de skulle ha det varmt

och gott under den långgrandiga och omständiga proceduren. Enstaka söndagar måste någon av dem plockas fram för att draga kyrkskjutsen. Gammelmor är nämligen kyrksam av sig. För att skona dragaren brukade då Erik gå till fots bredvid skjutsen både tur och retur. Han förklarade sitt beteende med orden: »Ahja, för allti, gumma e' nog on».

Erik torpare var trägen piprökare. När han en gång på gamla da'r var på besök hos soldaten Öberg i Ösby soldattorp, befanns paketet med »Gefle Vapen» vara öde och tomt. Men bättre brödlös än tobakslös. Sedan ett par försvarliga nypor av tätningsmossan, som stack fram mellan stockarna i ytterväggen, förpassats ned i piphuvudet, kunde vår Erik hala fram det lilla gevinnta elddonet, han alltid bar i fickan, slå eld och belåtet konstatera: »Ahja, för allti, ja har inte just nå begär, e'».

Den gamle trotjänaren Jan-Petter, död först år 1895, var av allt att döma ett stort original. I sina unga dagar var han känd och omtalad för ovanliga kroppskrafter. Vid ett tillfälle, när han fullgjorde torpets dagsverkskyldighet vid Ulvsväsby, hade han en länge omtalad uppgörelse med Forsman, herrgårdsrättaren. Denne hade funnit, att Jan-Petter haft för liten tyngd på harven, och beordrat honom att köra om skifter. Men nu tog det eld i den annars så lugne och sällige dagsverkaren. Han vräkte stenen av harven, tog redskapet, som om det varit en tom bosskorg, och slängde det efter den försitt liv springande befallningsmannen, allt under det han med sina lungors fulla kraft vrålade: »Ko-ko-kom hit, Du, så ska' vi kör' om!» — Självklart nog blev det inget dakapo på den harvningen. När ilskan lagt sig, lomade Jan-Petter efter sladden och spände för på nytt, i det han trumpet gormade: »De-den, som fann opp å kör' i åkern me' h'oxen, skulle få kör'n te domeda'n — å tri da'r etter mel».

Vid kvällsvarsbordet många år senare sitter den nu äldre Jan-Petter och förtäljer, hur han en gång i sin krafts dagar bevistat en marknad i Uppsala med karusell och andra förlustelsehärligheter på »Stortorge». »Men», säger berättaren, »h'inte kost ja på-me de inte. Ja geck på krogen å tog-me en rediger sup, ja, i ställe». »Men tyckte farbror, att'n andla rätt då-da?» inflikade Tilda, hushållerskan på gården. Men frågan hade nog litet för tydlig smak av tillrättavisning, för att gammeldrängen skulle låta udda vara jämnt. Han fattar humör och ryter: »Ja ska säje-dej, slyna, att ja ha åke i min da'r! Ja ha vurre te Nörtalje, Sala, te Västerås och Skultuna mässingbruk. Så nog har ja åke uta' te å åka på töcke dä'n sk-t! Hå ör de se'n!» ...

Om folket på Gränhammar är vidare att berätta, hurusom drängen August Eriksson blev nästa arrendator på gården, dit nu också det i slutet av 1870-talet

avdikade Storkärret lagts. Det forna torpet hade därigenom blivit en efter bygdens förhållanden stor gård. Den nya husbonden var en man med moderna idéer. Han började med att anskaffa starkare och bättre dragare. På en auktion utomsocknes någonstans inköpte han ett storvuxet, glosögt sto. När han kom hem med sitt nyförvärv, befanns det emellertid, att djuret inte kunde stallas, förrän dörren måst sågas upp två stockbredder. En ny tingens ordning började rida på stället.

På andra sidan det stora utloppet från Storkärret låg granngården Grönviken, med det låga, långa böningshuset liksom tagande stöd mot byvägen, som gick alldeles utefter östra långväggen. Här bodde bonden Magnus Stafberg, född 1829, och hustrun Lena, född 1823 och dotter till kyrkvärden Jan Ersson i Ösby, hos vilken Stafberg tidigare varit dräng. Grönviksbonden var en ur många synpunkter ovanlig man. Han var »skriv-kär» (dvs. skrivkunnig karl) och som sådan bygdens hjälpreda i många sammanhang. Han var religiöst orienterad och livligt verksam inom den vid denna tid pågående andliga väckelserörelsen. Hans hem var ett stäende tillhåll för kolportörer och andra farande predikanter. I brist på professionella ordets förkunnare kunde Stafberg själv leda mötena och lägga ut texten. Det var vid ett sådant tillfälle han, då sången, som just tagits upp, inte ville ljuda med önskvärd klang och klarhet, skall ha låtit sig undslippa uttrycket: »Gövänner, ja tror minsa'nn, de fastna' sk-t i sänghålet!»... När det blev aktuellt att organisera socknens nykterhetsvänner, var Stafberg en av initiativtagarna. Han donerade vid tillfället 400 riksdaler som startkapital. Almunge Blåbandsförening, landets näst äldsta, började sin nu sjuttiosexåriga verksamhet. Vi skriva året 1886.

På gården tjänade systersonen och drängen Wilhelm Jansson, år 1955 död som socknens äldsta innehavare och pigan Maria Wallberg, som 1893 blev Wilhelms hustru. Båda hade då tjänat Stafberg i sexton år, drängen i sin egenskap av släkting utan lön. Vid äktenskapets ingående fick de unga två överta gården, varvid Stafberg flyttade till Ösby, där han just låtit uppföra den västligaste av byns fyra gårdar.

Vi går byvägen vidare norrut. Snart ser vi framför oss lägenheten Silverdal, en liten grå stuga utan stenfot, omgiven av några små, steniga vretar. Här finner sig en av våra vägvisare, min mor, väl tillrädda. Här är nämligen hennes barndomshem. Här lever och verkar hennes far Frans Petter Jansson, hennes mor Johanna och de två bröderna John och Emanuel. Hon skulle kunna berätta för oss om stockvedsbrasorna på den öppna härden, om disktrasan, som brukade frysa sig styv och hård på diskbanken under kalla vinternätter, om hönsen, som krefsade hål i »svillen», så att dags-

ljuset sken in under utdragssoffan i köket, om fadern, som skaffade familjen uppehälle genom att hugga ved till det facila priset av en krona per sex-ålnars-famn, och om mycket, mycket annat. Men nu betrakta vi det, vi ser, genom den tidens synglas, och då blir allsammans genast så alldagligt — ingenting att orda om. Våra sagesmän vill gå; vill berätta vidare.

Nere i nordligaste hörnet av Silverdals hage — just där i våra dagar en utrangerad spårvagn står uppställd som sommarviste för en stockholmsfamilj — låg fram till mitten av september 1879 ännu en liten jordbrukslägenhet. Här bodde bygdsnickaren Fredrik Almgren och hans hustru Wilhelmina. Han var soldatson från Ösby och född 1829; hon bördig från Lenna Bruk och född 1823. Almgrens far hade deltagit både i 1808—1809 års krig och i Karl Johans kampanjer under napoleonkrigen. Under de sistnämnda hade han — som sonen uttryckte saken — »marscherat genom åtta kungariket». Det almgrenska hemmet beskrivs som något av det nättaste och prydligaste, man kunde tänka sig. Far i huset hade ju egenhändigt gjort inredningen, och mor Wilhelmina var ordningssinnet personifierat. »Men», berättar mor, »fjorton dagar efter min födelse kom elden lös — ingen kunde förklara hur — och »Gammel-Almgrens» brann ned till grunden»...

Lägenheten återuppbyggdes aldrig på den gamla platsen utan flyttades till en från Baddet avskild ägolott väster om det tidigare nämnda Storkärretutloppet. Där finns den ännu och bär namnet Erikslund.

Vi går så vidare över den starkt kuperade »Norr-gårdshagen», där vägen slingrar sig runt jättkast och talrika gravsättningar från romersk järnålder. Snart öppnar sig bygden norrut framför oss. Vi passerar bron vid »Halldammen», dvs. den gamla hålldam, ovanför vilken man ännu längre tillbaka magasinerat vatten för den lilla kvarnen-sågen framme vid Dammtorp. Här residerar Lust, akademiens skogvaktare på platsen. Som närmaste granne har han lägenheten Macielund, en liten låg stuga uppe i en backe till höger om vägen. Här bor bygdeskomakaren Anders Berlin med hustrun Augusta och en stor skara barn; bland dem sonen Isak, som folk sade vara fallandesjuk och som tillbragte de sista femton åren av sitt liv bunden vid sjukbädden.

Vi fortsätter fram genom Ösby te och närmar oss byn med dess tre tätt sammanbyggda gårdar. Innan vi når så långt, har vi — på ungefär den plats, där f. d. handelslägenheten Rosenhem nu ligger, passerat »Blåshus», en liten jordbruksfastighet, där Hultman, även han skomakare, är bosatt tillsammans med hustru och tre barn.

Då vi passerar den trånga och sommartid sönderkörda

och upptrampade bygatan, har vi byns samtliga gårdar, Söder-, Mellan- och Norrgården till höger om oss. Södersgårdsbonden heter Anders Eriksson. Hustrun Erika var bördig från en av Kamsta-gårdarna. Han är en mäktig talför man, och otaliga är de stäv om honom som är i svang i bygden. Han hade gjort det till en vana att salta sitt språk med en specialtillverkad ordskapelse »Färr'n» (med tjockt å-ljud), vad den nu kunde betyda... Ett tröskverkslag, som efter väl förrättat dagsverke bidar aftonmålet, bjuds till bordet med orden: »Vi stiger väl te bords då, vi, som kärtrar e». När man satt sej till, knäpper far i huset andäktigt händerna och börjar: »I Jesu namn till...». Där upp-täcker han, att matbesticken inte är riktigt kompletta, och flickar in: »Färr'n, J'Erika, ta fram kniv och gaffel!... till bords vi gå... Färr'n, J'Erika, ta fram sked! Välsigna... osv.»

Den s. k. tråkigheten på landsbygden var måhända problem för den tidens Ösby-ungdom. Vad vet jag? Men om så var fallet, hade man medel att effektivt motverka den med. För ett av dessa blev Södersgårds-Eriksson vid ett tillfälle det oskyldiga offret. Härvid gick så till:

I arla vintermorgon skall ett lass brännved köras till Uppsala. Akan med brännnet står fix och färdig på stallbacken, i avvaktan på att dragare och körsven fått vederkvickelse nog i spilta och utdragssoffa. I svinottan kommer Eriksson ut men kan ingenstädes finna sin vedfora. Det är fortfarande svarta natten, och det blir ingen annan råd än att knalla in till Erika och sova ett pass till. Bara det blir ljusst, skall man väl kunna ta reda på vart vedlasset tagit vägen — om inte annat så med lagens hjälp... När dagen grytt, ser man också bättre; man kan t. o. m. skåda vedlasset, där det står uppe på taket till ett av uthusen. Hur det kommit dit? Ja, det begrep nog Södersgårdsbonden. Och lika klart insåg han, att granngårdarnas drängpojkar och hemmasöner inte varit utan sysselsättning den natten.

Vi viker nu av åt höger från bygatan och passerar mellan Mellan- och Norrgårdarnas mangårdsbyggnader. Mellangårdens »lillkammargavel» står så nära inpå vägen, att vi över gårdesgården kan kasta en blick in genom det lilla fyr-rutade fönstret. Kanske får vi därvid syn på en kort, satt och korpulent gubbe, som sitter där bekvämt tillbakalutad i en gungstol. Det är i så fall Jan Ersson, nämndeman, kyrkovärd och byns grand-old-man, född i slutet av föregående århundrade, närmare bestämt 1797, dvs. årsbarn med Napoleons italienska fälttåg och Campo-Formio-freden.

Vägen ringlar fram i back-kanten, lerig, spärig och ojämn. Vi går förbi ett par bysmedjor, passerar grinden

mellan Tursgårdet och Norrgårdet och står så framför Ösby bys soldattorp, där det ligger i vägskalet mot »Kyrkvägen». Det är uppfört aldeles så, som alla andra knekttorp i Sveriges rike — inte större och inte mindre än vad som redan på 1780-talet fastställdes i Kongl. Maj:ts boställsförordning för indelningsverket. Knekt på bostället är Emanuel Öberg, »Starka Öberg», far till den man, som hela dagen varit vår guide. Här skulle vi kunna få en inblick i den indelte soldatens helg och vardag under fredstid, få höra om trätor med snåla och ogina rotebönder, om mönstring och kyrkparader, om upplevelser under mötena på Polacksbacken och under fälttjänst. Men i soldatstugan råkar vi en gäst, som får oss att glömma alla frågor. Det är en äldre, fattigt klädd änka, som vi hör värdfolket kalla Mor Almkvist, men som vi vet ute i bygden går under någon av benämningarna Skomakarluffa eller »Faster i Dravar'n». Detta sista öknamn går tillbaka på hennes stuga, ett ynkligt, enrummigt ruckel, som stod utefter vägen mot Kinsta strax bakom krönet av den branta Dravars-backen. Att den överhuvud taget ändå stod måste ha berott på att den ännu liksom tvekade om åt vilket håll den skulle falla ihop. Väggar och knutar lutade åt alla fyra väderstrecken, och det hotfullt nedåtbuktande innertaket hade man stöttat upp med tioalet gårdselstänger, utplacerade litet hur som haver i rummet. Och dock hade den stugan sin historia. På 1830-talet hade den gjort tjänst som bygdens första skollokal, där änkan Lovisa Almkvists svärmor varit skolemoster. Från min morfars mor, född 1829 och död 1915, har jag en målade skildring av den dagliga rutinen vid denna »läroanstalt»:

Vid det stora fällbordet framme vid rummets enda fönster satt skolemoster själv med de elever, hon vilie särskilt favorisera. De övriga fick sitta uppflugna på den låga hönsburen, som stod intill ena väggen innanför dörren. På en stol framme vid härden satt far i huset och flickade skor. Sämjan mellan skolemoster och hennes gubbe var väl inte alltid, vad den borde vara. »Gammelfarmor» brukade återge en ordväxling mellan de två, som hade slutat med att gubben sagt: »Ja vänne F-n toge H'Edder (Er) och stuga me!» Tryggt var svaret, som kom: »An skulle fell inte skte sej föör!».

Mor Almkvist lärde dock barnen konsten att läsa innantill. Luthers lilla katekes utantill fick de lära sig själva. Det hade »Gammelfarmor» gjort, det år hon fyllde tio år, och därmed ansågs hennes skolgång heldertigt avslutad.

Nu var f. d. byskolan så bofällig vorden, att inte ens en utfattig skomakaränka ansåg sig kunna härda ut där under den kallaste årstiden. Hon brukade då gå ur gård i gård för att få nattlogi. Det var väl denna

rundvandring i bygden, som förskaffade henne öknamnet Skomakar-Luffa. De sista åren av sitt liv var hon hjon på fattighuset, där hon dog vid mitten av 1890-talet.

Jag ämnar låta detta sista smakprov på hur folk kunde ha — och ganska ofta hade — det, utgöra slutvinsten till min skildring. Den tid, jag sökt beskriva, var visst gammal men förvisso långt ifrån alltid god.

G. C—n

Lite grand om mark och jordbruk vid Länna

För att erhålla en överblick över förekomst och uppkomst av de vid Länna vanligaste jordarterna, *morän* och *lerjord*, utgår man — liksom för övrigt på många andra platser i Almungebygden nedanför högsta kustlinjen — med fördel från en sjö, uppkommen som följd av *förkastning*, en långsgående sprickbildning i berggrunden, varvid denna på ena eller båda sidorna om sprickbildningen har sjunkit.

Genom Länna-Marma sträcker sig till omkring en halv mils längd en sjö, *Länna-Långsjön*, uppkommen genom förkastning. Sjöns hela längd är omkring en mil. Dess bredd är i förhållande till längden ringa. Denna sjö är vid studiet av marken lämplig som utgångspunkt, men först några ord om själva sjön.

Terrängen och sjön ligger på jämförelsevis ringa höjd över havet, sjöns medelvattenyta omkr. 9 meter.

För jordbruket med husdjurskötseln och skogsbruket har sjön sen gammalt varit och är av stor betydelse. Under sommaren ger den vatten åt den i hagar och på fält betande boskapen, och under vintern skapar den goda vintervägar. Sjöns is har tidigare i stor omfattning utgjort upplagsplats för timmer, som vid öppet vatten transporterats vidare. För sin naturskönhet var många partier av stränderna och trakten kring sjön sedan gammalt högt skattade.

En sänkning av sjöns vattenstånd utfördes nyligen, år 1948, omfattande enligt uppgift sänkning av vegetationstidens vattenyta 0,5 meter och högvattenytan 1 meter. Företaget, som berörde ett stort antal jordbruk, innebar främst fördjupning av sjöns avlopp, Vistebyån, som avbördar vattnet till Funbosjön, varifrån det genom Funboån och sedan Sävjaån ledes till Övre Föret i Fyrisån. Vid Långsjöns utlopp har anlagts en regleringsdamm för att förhindra att vattenytan sjunker under viss nivå. Sänkningsen utfördes för torrläggning av vissa vattenskadade områden, huvudsakligen *torvjordar* och *gyttjelerjordar*.

På frågan om båtleden av denna sjösänkning i förhållande till kostnaden skall jag icke ingå. Sänkningsen hade ansetts vara nödvändig icke minst efter reglering av ovanför liggande vattenmagasin. Endast ett par

mera allmänna reflektioner må göras i anslutning till företaget, reflektioner som jag gjort vid många andra sjösänkningar.

I fråga om sänkningens effekt på *längre sikt* kan sålunda sägas, att man har att räkna med att stora delar av de *mera djupa torvjordarna* och *gyttjelerjordarna* vid brukning till åker inom en tid av omkring tre-fyra årtionden kommer att vara praktiskt taget lika försumpade som de var före sänkningen. Detta är en följd av markens sättning — *markytans sjenkning*.

Vid torrläggning för odling av sådana marker har man att räkna med en allvarlig epilög, som intressenterna mången gång vid sjösänkningar sett bort från.

En annan reflektion!

Genom sänkningen av vegetationstidens vattenyta och därav uppkommande minskat vattendjup torde i grunda vikar och längs stränder med långsluttande sjöbotten bladvass (*Fragmites*), kolvass (*Scirpus*), fräken (*Equisetum*) m. fl. komma att vandra ut, medförande en avsevärt ökad *igenväxning*. Sjöns fria vattenyta kommer sålunda att minska, varigenom det inslag av ursprunglig vacker natur, som sjön tidigare förlänat trakten, på sådana platser kommer att försvagas eller försvinna.

Vissa grunda sjövikar vid Länna kommer att efter några år ha förvandlats till vass- och fräkenbestånd.

Jag lämnar sjön och övergår till *marken*!

Närmast på berggrunden vilar här i allmänhet *morän*. Då Uppland låg under havets yta, bildades vid landisens avsmältning av fina mineralpartiklar, som smältvattnet medförde, genom avsättning i stillastående vatten *leravlagringar över moränen*. När sedan genom landhöjningen berggrunden stigit till den nivå, att moränens högre partier nått något över vattenytan, och således en skärgård uppkommit, *bortspolades leravlagringarna genom vågbildningen från dessa högre partier*, men blev kvarliggande i de lägre, för vågsvallet skyddade områdena, där även det genom vågbildningen borteroderade materialet avsatte sig.

Från *de partier* längs förkastningslinjen, som *först steg över vattenytan*, har således leravlagringarna spo-

lats bort. Här återstår nu endast moränen, som i trakten allmänt är stenbunden. Moränområdena utnyttjas som skogsmark.

På den sida om förkastningslinjen åter, där *berggrunden sjunkit*, samt där den sjunkit på båda sidor, är moränen täckt av leravlagringar. Här sluttar vanligen terrängen med svagt fall mot sjön, på enstaka platser upp till ett par, tre hundra meters avstånd från denna. Dessa i markytan plana lerjordsområden är i allmänhet sedan gammalt odlade och används som åker. Vissa mera kuperade områden utgör betesmark, hage.

Den närmast över moränen liggande leravlagringen, den *glaciala leran*, är här, liksom allmänt i Uppland, tydligt varvig och har hög kalkhalt. Den är vanligen överlagrad av en senare, likaledes i stillastående vatten uppkommen bildning, den *postglaciala leran*, men på något längre avstånd från sjön går den försträmda ofta upp i dagen. Den postglaciala leran saknar tydlig skiktning och har låg kalkhalt.

Dessa leravlagringar, företrädesvis den postglaciala, utgör den allmännast förekommande åkerjorden vid Länna.

Torvjordar och gyttjelerjordar förekommer här och var längs sjöns stränder. —

Om man en stilla sommarkväll, sedan dagens buller tystnat, länge stannar inför ett moränparti, gärna en höjd som reser sig över åkerfälten, en gärdesbacke, kan det hända, att man tycker sig höra något av det brus som uppkom, då svallvägorna för några årtusenden sedan bröt sig mot moränpartiet!

Men det kan också hända, att man från en lika stilla sommarkväll som den man själv upplever, fastän vid nämnda avlägsna tid, tycker sig höra — vi befinner oss i Roslagen! — »vägorna klucka mot strand!»

Vid den tid då havsbotten steg ur havet och blev land, börjar hembygdens historia!

Sedan landhöjningen i Uppland fortskridit därtill, att större sammanhängande områden stigit ur havet, växer invandrat och, allt efter markens beskaffenhet, en mer eller mindre rik vegetation uppkommit, invandrade hit även människor. Med ledning av resultat som framlagts av forskare, vilka studerat vårt lands äldsta växtvärld och bebyggelse, kan man utgå från att de första inbyggarna livnärde sig av *fiske och jakt* — fångstmän — och senare även av *husdjursskötsel*, men att de *icke kände åkerbruk*.

De slog ned sina bopålar, där de fann gräsbevuxen mark. På sådana platser, icke minst längs stränderna, hade djuren bete sommartiden. Med foder av torkat gräs och löv föddes djuren fram under vintern. Av ekollon, varav i lövängarna fanns riklig tillgång, samlade man vinterfoder åt svinen.

Om fisket och jakten gav ringa utbyte och betet på ursprunglig mark eller svedjeländ började bli svagt, flyttade man till annan plats.

Brytning av mark till åker för sädesodling tillhörde ett långt senare skede.

Av den *äldsta kända kartan över Länna Gård, upprättad år 1691* av Jacob Braun, framgår, att redan det året största delen av gårdens nuvarande åker var odlad. Om man beräknar en människas arbetstid till 30—40 år, skulle således minst sju—åtta generationer ha brukat, besätt och skördat dessa fält. Någon på samtida dokument grundad närmare uppgift om tiden för odlingens utförande än den, som framgår av nämnda karta, torde knappt kunna erhållas.

Den framstående forskaren rörande vårt lands äldre jordbrukskultur, författaren fil. dr Märten Sjöbeck, som bl. a. i ett flertal provinsböcker framlagt resultat av sina forskningar, har i sitt arbete »Uppland» (1948) berört den äldre odlingen i detta landskap, även vid Länna. Här återges följande uttalande av Sjöbeck:

»Den redan under unionstiden bekanta gården Länna har prioritetsrätt till namnet. Den ligger på stranden av den närbelägna Längsjön i en omgivning av gamla kulturmarker med ekar, som väcka uppmärksamhet genom sina ovanliga dimensioner. Sättegården innehades av olika adelsläkter, innan den på 1750-talet kom till ätten Brahe, som bland andra gårdar också ägde Vallholmagöden, bland dem Salsta.»

— — —
»Eken är i Uppland odlingsbetingad liksom hasseln, och det är i allmänhet den äldre stormansodlingens förtjänst att arten skonats. Här vid Länna växer eken på den gamla kulturjorden, och Länna omtalas som sättegård redan under 1300-talet. Beståndet är mycket vackert och omfattar några av Upplands största ekar. Den blockmark, i vilken de växa, ger intryck av att tidigare ha brukats såväl till åker som äng.»

Till dessa uppgifter av Sjöbeck kan läggas att Länna Gård under 1300-talet var sättegård för underlagmannen i Uppland. Denne blev senare Upplands lagman.

Länna Gård är här den äldsta bebyggelsen. Därmed är brukssamhället ett par km söder om gården, *Länna Bruk*, av yngre datum. På Marma ägor vid ån som avleder Lötsjöns vatten till Längsjön anlades år 1758 en masugn av dåvarande ägaren till Länna Gård och Marma, greve Brahe, och därmed var grunden lagd till Länna Bruk. Länna Gård hade sålunda existerat under minst fyra århundraden då Länna Bruk anlades. Masugn rörelsen drevs ännu i min barndom men har senare nedlagts.

Bruksdriften vid Länna Bruk skildras i skriftserien »Acta Holmenensia» under rubrik »Från masugn till sågverk. Länna Bruk under 200 år» av arkivarien fil.

dr Björn Helmfrid (1960). (Ortnamnet »Länna» stavades tidigare »Lenna», och denna stavning har av bruksledningen behållits.) —

Någon uppgift om *vegetationen* under tiden närmast före odlingen på de områden, som nu utgör åkerjorden till Länna Gård, torde icke föreligga. Man missar sig dock säkerligen icke, om man förutsätter, att vid odlingens utförande marken var gräsbärande och utgjordes av lövängar. Man kan utgå från att av gräs och löv, som förmultnat under århundraden, *marken i ytan ägde hög humushalt* och att den efter odlingen utgjorde en förträfflig åkerjord.

Vid slutet av 1800-talet, var emellertid lerjorden vid Länna — liksom tämligen allmänt i Uppland och hela vårt land — *fattig på organiska ämnen*. Jorden var därför svårbrukad, och skördarna nedsattes starkt under torkperioder, något som jag väl minns från min tid som jordbrukspraktikant.

Den till sin omfattning ganska ringa del av åkerjorden, som sent odlats och ännu vid tämligen sen tid legat som äng, hade däremot relativt hög humushalt. Här var jorden mera lättbrukad, och här motstod kulturväxterna torka bättre. Ehuru dessa senare områden dock säkerligen varit odlade som åker under flera årtionden, hade benämningen »äng» hållit sig kvar i tal-språket. Till åkerjorden hörde således Herrängen, Mar-maängen, Hjalmsätterängen. Den tidigast odlade åkern kallas »gårde»: Östergården, Rönäsgården, Nygården osv. En stor del av Nygården anges på kartan av år 1691 som »Ödes åker». Man frågar varför åkern ut-lagts. Något svar kan ej ges men man anar pest, män-nens utskrivning till krigstjänst (trettioåriga kriget!) osv.

Anledningarna till *humushaltens avtagande* kan ha varit flera, främst de organiska ämnens *oxidation* (förmultning) men även *vattenerosion* och i någon mån *vinderosion*. Dessa processer har genom *den ensiga sädesodling*, som allmänt bedrevs i vårt land under 1700-talet och början av 1800-talet, gynnats. Som exempel på växtföljder i mellersta Sverige från denna tid kan anföras

1. Träda.
2. Vete eller råg.
3. Havre eller korn.

Stundom låg åkern i endast *två skiften*, av vilka det ena utgjordes av träda och det andra var besätt med sädeslag. Vid Ultuna Kungsgård brukades jorden under 1700-talet alltså liksom under medeltiden i två-skifte.

Genom ensidig sädesodling under en följd av år har markytan under stor del av året legat »öppen» och utsatts för krafter, som verkat nedbrytande på jordens humushalt. Processen har pågått orubbligt men så långsamt, att den knappast gjort sig märkbar under en mansålder.

Först vid mitten av 1800-talet, således för endast något mer än ett århundrade sedan, infördes i svenskt jordbruk en växt, *rödsklövern*, som genom sitt kraftigt utvecklade, djupgående rotsystem och den bladrossett, som även efter slättern stannar kvar och vid plöjning nedbringas i jorden, skulle på lång sikt komma att öka humushalten. Beaktar man denna rödsklövers verkan på humusfattig åkerjord och dessutom dess förmåga att tillgodogöra sig luftens kväve och öka jordens kvävehalt, samt dess rika avkastning, vill man gärna räkna rödsklövern till en av vårt jordbruks förnämsta kulturväxter.

Redan före min fars tid på Länna (1877—1897) hade *vall av rödsklövern och timotej* här införts i växtföljden. Denna var under hela den tid jag minns:

1. Träda.
2. Vete eller råg.
3. 4. 5. Vall av rödsklövern och timotej med något inslag av alsike- och vitklöver.
6. 7. Blandsäd av havre och korn samt dessutom alltid på mineraljorden i blandsäden baljväxter: ärter eller vicker.

Med denna växtföljd kommer omkring halva åkerarealen, tre sjundedelar, att ligga i vall. Den anförda växtföljden var då och är, som bekant, ännu med variationer tämligen vanlig på mineraljord i stora delar av vårt land.

Bevarandet av de organiska ämnena på mineraljorden är ett problem av stor betydelse på lång sikt för bibehållandet av markens fruktbarhet. Problemet är värt att allvarligt beakta, icke minst när man på egendomar med humusfattig styv lerjord ifrågasätter övergång till kreaturslöst jordbruk, således i allmänhet till jordbruksdrift utan vallar.

Den djupgående vetenskapliga forskning rörande sambandet mellan markens humushalt, vattenhalt m. m. och dess fruktbarhet, som upptagits — icke minst vid Lantbrukshögskolan och Skogshögskolan — kommer säkerligen att lämna resultat av stort vetenskapligt intresse och bli av betydande gagn för svenskt jordbruk och skogsbruk.

Herman Flodkvist

Det gamla Ekskåpet berättar vidare

Ja, nog vore det mycket att återge från alla de gamla handlingar och värdepapper, som under mina 200 år legat i mina olika lådor, både hemliga och uppenbara. De flesta är väl borta, skingrade genom arvskiften och auktioner. Några minnen i skrift fanns i alla fall kvar, då sockenskomakaren ropade in mig på den sista auktionen, jag varit med om. Hantverkarfamiljen i den lilla backstugan var mycket rädda om tryckta och skrivna ord, inget fick kastas bort, och därför har jag, gamla skåp, något att berätta igen.

I mina gömmor fanns Stockholms Posten för lördagen den 3 januari 1795. Tidningen består egentligen bara av en dikt på 27 verser! Författarens namn står inte utsatt, men troligen är det en av den tidens mest kända i landet. Några verser vill jag återge av poemet, som drastiskt berättar om en stockholmspojkes äventyr på 1790-talet:

.....
 Min barndom sedermera gick
 förbi i vanligt fuktigt skick,
 i kolten och oskyldigheten,
 jag utslag, snask och självsvald fick,
 skreks ut för öfvermåttan quick,
 red käpp och skrälde med trumpeteten.

Men tiden löper i galopp;
 jag elfwa år hant hastigt opp,
 tog tjogetals fogelbon och skator;
 klef öfver plank at snatta fruckt,
 ref sänder buxor, kräfde tuckt,
 fick knutit hår och Informator.

.....
 Jag ganska hastigt förbigår
 den mellantid af fem, sex år,
 som sedan jag i lugn förnötte;
 då jag, som Mammans bästa son,
 slog dank, drack The med sockerrån,
 och mina skridskobragder skötte.

Sen blef jag, från Föräldrars hus,
 sänd til Upsala Lärdoms ljus
 på en af våra Munkbroskutor.
 Nu borde jag bli lärd och klok?
 Jag bandt mig hop en Themabok,
 drack flitigt öl, och knäckte rutor.

.....
 Se här, min vän, til tidsfördrif,
 en styckad målning af det lif
 hwars lopp jag kortt nu sammandrager:
 Stålt, när i lyckan jag befalt,
 så wänlig sen det blifwit alt,
 oändligt ödmjuk när jag svalt,
 och Wis hvar gång jag haft podager. (giktanfall)

Bland böcker, som rekommenderas i detta nummer är: »Tankar om Salpetersjuderiet förenande med Landtbrukets, til bådas bättre trefnad och förkofran meddelade af Lars Cronstrand.» Och så förstås tidningens vädjan om prenumeration: »I Utters Boklåda kan med två Riksdaler 12 skillingar prenumereras på Dagbladet Stockholms Posten för innewarande år.»

En liten bok har legat länge i en av mina lådor. Den är tydligen väl läst, och den handlar om »Oroligheterna i Södra Sverige, til följe af Nils Dackes Uppror, med flera Märkeliga händelser, som sig under K. Gustaf d. I:es Regering Tildragit» Tryckt hos Joh. Christ. Holmberg, Stockholm 1781. Man läste för varandra de spännande historiska händelserna, medan brasorna sprakade de långa vinterkvällarna. De unga pojkar lyssnade med särskild nyfikenhet, och de gamla i gården kommenterade berättelserna med muntliga traditioner om krig och fred alltsedan »Kung Göstafs» dagar.

Kanske hade han som pojke lyssnat till de djärva berättelserna, kaptenen, som under lång tid hade mig i sin ägo. Den blivande soldaten föddes i en upplandssocken 1786 och blev »Fourier» med lön 1803 vid Svea Artilleriregemente. 1804 befordrades han till sergeant med lön vid samma regemente för att år 1806 befordras till sergeant med lön och indelning vid »Kongl. Uplands Regemente». I en meritförteckning står några spännande rader:

»1807 d. 18 Maj. Commenderad att afgå med en arbets-Commendering till Stockholm, hvilken varade i Sex månader.

1808 d. 14 Maj Commenderad under Campagnen till Norrige och därifrån afmarcherade till Grisslehamn; Debarkerade vid Christinestad i Finland, bevisade därstedes alla actionerna mot Ryska armén till årets slut. Afgick sedermera landsvägen från Wästerbotten till Uppsala. Benådad med Medalje i Silfwer för Tapperhet i Fält.

1809. Commenderad till Åland, därifrån afmarcherade till Grisslehamn och Camperade i Waddö Soc-

ken, afgeck därifrån till Wästerbotten samt bevistade affairerna vid Ratan och Sevar hvarest jag, sedan CompagnieChefen blef Dödskuten under Ryttnestarens öfverbefäl förde JägarCompagniet i Hetaste elden.»

Och jag, gamla Ekskåp, känner mig riktigt stolt, att jag också i mina fack har bevarat Carl XIII:s namnteckning under den unge soldatens fullmakt, då han blev befordrad till »Kongl. Lif Drabant med lön på stat» år 1813 och Carl XIV Johans namn står skrivet under förordnandet 1821 till »Lieutenant vid Lif-Bevärings Regimentet».

Jag minns allt den tappre soldaten, då han med »Captens afsked» fick ägna sig åt sitt Säteri med jord, skog och människor. Kriget hade satt sina spår i mannens drag, hans kropp var bruten, hans fötter, som förfrusit under finska kriget, blev aldrig friska. I ett brev till den gamle kaptenen från en systerson i Uppsala får han det rådet från en medicine professor, att linda tårna med linnelappar doppade i brännvin och blyvatten. För övrigt hade professorn ordinerat rymliga skodon och stillhet!

Ett brev från församlingens komminister berättar, att han vid sidan av sin lilla prästgård arrenderade ett

torp under Säteriet, och att detta torp »har af mig 62 828 kvadratalnar eller 4 tunnland 6828 kvadratalnar blifvit medelst flåhacking, rothuggning och bränning upodlade... Hela odlingskostnaden med dikning och igensåning upgår således till 429 Riksdaler 6 öre Hvaraf fordras en ersättning av 78 Riksdaler 98 öre». Detta brevet med ordentlig redogörelse var skrivet 1 februari 1861.

Almanackorna från 1870-talet berättar också genom små anteckningar. Där står om oväder och olyckor, om läkarbesök och släktbesök, om uppbördsstämmor och lantbruksmöten, om sjukdom och dödsfall.

Den gamla Säterigården och jag har allt många minnen gemensamt. — Ibland fylles mina fack av klockklang, gården låg ju så nära kyrkan, och har ju också, innan jag blev till och Kaptenen blev ägare, kallats för Kyrkby. Jag kommer ihåg fest och högtid, då folket kom åter efter gudstjänst och andakt, eller då prästen kallade rotens folk till husförhör och upp-rop. Dessa minnena får räcka i år. Från min tid i Skomakarens backstuga har andra och nyare handlingar tillkommit. Om dem får jag berätta en annan gång.

Också i år har jag fått mina minnen meddelade genom
GUSTAF.

OM ÅTGÄRDER VID MISSVÄXT

Vid studium av gamla protokoll från sockenstämmor i Almunge framträder 1845 som ett svårt missväxtår. Närmast föregående år synes också ha varit dåligt, vilket framgår av protokollet från stämman den 2 februari 1845. Här behandlas nämligen anskaffandet av till utsäde lämpligt korn genom landshövdingeämbetets försorg. För hemmansägarnas behov skulle således anskaffas 63 tunnor och för Lenna Bruks underlydandes behov 50 tunnor. De förstnämnda skulle gå i gemensam borgen för kostnaden för sitt utsäde och Braheska familjen för brukets underlydande. Vid stämman den 13 juli delgavs länsstyrelsens beslut att lämna 125 tunnor havre och 63 tunnor korn som undsättningsspannmål, vilket utgjorde två tredjedelar av behovet. Innevånarantalet var vid denna tid omkring 1900, varför utdelningen i medeltal per person blev en knapp fjärding.

I augusti synes missväxt även 1845 vara ett faktum och åtgärder för att lindra den befarade nöden kommer nu slag i slag. Vid stämman den 24 i denna månad

delger vice pastor sockenmännen det av boktryckaren Torsell i Upsala uppgivna sättet, att medelst blandning av lavar i mjölet bereda ett hälsosamt och närande födoämne. Den 30 utfärdar Konungens Befallningshavande kungörelse med anmaning till sockenmännen att söka avböja den hotande nöden medelst beredande av arbetsförtjänst för dem som genom missväxten »komma i saknad». Inte förrän på sockenstämman den 5 oktober toges dock denna kungörelse upp till behandling. Härvid konstateras att »de som hertill äro i tillfälle, utan att själv ännu mer utblotta sig, äro endast Herr Löjtnanten Braunerhjelm på Stora Väsby gård samt expeditionssekreteraren Lorich, ägare av Hagby och Almungeberg, å vilkas vägnar ingen i denna del yttrade sig. Protokollet omtalar vidare att »under senast förflutna sommar har den sistnämnde väl genom ett större odlingsföretag berett flera tillfällen till arbetsförtjänst, men dels har han därtill begagnat flera arbetare från andra socknar, dels har arbetet ej varit av den vidd, att nöden, därigenom skulle till en

märkligare mån kunnat lindras.» Sockenstämman uttalar som sin förhoppning att dessa personer till den påföljande sommaren skulle lämna tillfälle till arbete, vilket synes vara enda resultat med anledning av K.B.:s kungörelse. Vid detta tillfälle beslutar också magasinssintressenterna att vid den »intäkt, som denna höst kommer att hållas, endast räntan av den utestående spannmålen, såväl råg som korn, skulle i magasinet inbetalas.» Vi våga väl antaga att magasinet efter föregående års missväxt var tomt. Av protokollet få vi också reda på att skörden, som i allmänhet knappt givit utsäde, ej skulle räcka längre än till årets slut. Kreaturen måste också genom årets kläna höskörd och nästan totala halmbrist, säljas till underpris. Beskrivningen av skörderesultatet ger oss anledning förmoda att det var toka och måhända även kyla som förorsakat missväxten. Vid stämman uppmanas återigen sockenmännen att tillse att lavar insamlas innan marken blir snötäckt och noteras samtidigt, att fördomar och måhända tanklöshet avhåller de flesta härifrån. Protokollet avslutas med sockenmännens i största ödmjukhet framförda anhållan till landshövdingeämbetet att hos Kungl. Maj:t begära ett större räntefritt lån ur Missväxtekreditivet, samt anhållan om anstånd med erläggande av kronotonde till ett annat år. Härjämte anhöll man om att tillfälle till förtjänst vid något allmänt arbete måtte beredas såväl män som kvinnor. Detta protokoll är undertecknat av vice pastor och komminister Isak Lundberg, vilken synes aktivt ha deltagit i åtgärder för att förebygga och lindra den väntade nöden.

Den 2 november beslöt sockenmännen att nämnden skulle fungera som nödhjälpskommitté. Denna ersattes i enlighet med kungörelse med en särskild nödhjälpskommitté redan den 23 november. I denna skulle pastor vara självskriven ordförande. Av denna kommittés efterlämnade handlingar kunna vi utläsa att den var verksam fram till 1848. Dess uppgift var att insamla medel såväl i penningar som in natura. De senare plägade försäljas på auktioner. Den svarade också för fördelningen av sålunda bekomna medel.

Framemot jultiden samlas åter sockenmännen till stämman. Liksom mången tidigare gång är det vice pastor Isak Lundberg, som tar initiativ till åtgärder. Denna gång är det ungdomens danser, som skall inskränkas. Främsta skälet härtill är att det icke anses tillbörligt att slösa på nöjen, när man måste begära hjälp av allmänna medel för att lindra nöden. Men åtgärden

motiveras också »med en alltför sorglig kunskap om det oskick, som därvid plägar genom sinnets berusning förövas.» Sockenmännen gillade enhälligt förslaget samt stadgade ett vite av tio Riksdaler Banco för var och en, som inom socknen bevistade någon dans. Förbudet skulle rätta ett helt år. Det mjukades dock snart upp och tillstånd till dans medgavs vid bröllop, »då detta som regel ej kunde medföra ökade utgifter utöver vad själva bröllophögtiden medförda.» Av protokollet från denna stämman få vi reda på långt mer väsentliga åtgärder som vidtagits. Undsättningskommittén i Stockholm hade nämligen beviljat undsättningstagare i socknen 150 tunnor råg och 150 tunnor korn. Denna spannmål hade dagen innan av nödhjälpskommittén fördelats på hushållen allt efter deras storlek. Spannmålen skulle avhämtas i Stockholm den 23 samt för utmätning inläggas i sockenmagasinet. Skattebönderna Erik Andersson i Söderby och Anders Andersson i Ellringe blevo befullmäktigade att å landskontoret kvittera spannmålen samt »tillse att allt därvid ordentligt tillgick.» Vi våga väl förutsätta att spannmålsforan tidigt julaftonsmorgon lastad återvände hem från huvudstaden. Kanske hann man på handkvarnen mala något därav till julbak.

I mars var det dags att rekvirera spannmål för brödföda under sommarmånaderna samt för utsäde. Av protokollet synes ansvarigheten för återbetalningen åvila rotarna. Sammanlagda behovet för dessa ändamål var 186 tunnor 6 fjärdingar råg och 216 tunnor 2 fjärdingar korn. Huruvida man fick den begärda kvantiteten framgår ej av protokollen, som varit tillgängliga.

Av stämmobeslut från den 29 juni 1847 kunna vi förstå att missväxtåren 1844 och 1845 följdes av ett gynnsammare år. Då är det i stället Kalmar, Hallands och Blekinge län, som drabbats och sockenmännen äro då beredda att efterförmåga lämna sitt bidrag för att lindra nöden där. På stämman en vecka därefter lämnade sexmännen in sina listor över insamlad understöd, vilket uppgick till 104 Rdr 17 sk Banco. »I deras ställe, som väl haft råd och tillgång men icke velat lämna en skärv till hungrande bröder» tillsköt man av magasinsskassen en summa så att beloppet avrundades till jämnt riksdalertal. De insamlade medlen fördelades på de tre länen och översändes till vederbörande undsättningskommittéer.

Ovanstående är hämtat ur sockenstämmoprotokoll, som Hans Ebeling gjort utdrag ur.

Serh.

SEGLINGE GÅRDS HISTORIA

Många äro de generationer, som trampat jorden och berghällarna uppe vid Seglinges nu tvåhundraåriga mangårdsbyggnad. Redan när Magnus Ladulås var regent i Svea rike, nämnes Seglinge.

Men hur här nu detta namn Seglinge blivit ett gårds- (eller såsom det en gång antagligen kom till) ortsnamn? Att det gått någon segelled över de nuvarande ängarna runt Seglinge kan vi utesluta. Den sista stavelsen i namnet lär ingå i de äldsta ortsnamnen. Men varför nu detta Segl? Ordet lär kunna härledas ur suga och sank. Hur väl detta slår in på ängarna runt gården i dag!

För 2000 år sedan hade havet samma nivå, som Fladens vattenspegel har nu. Om vi så antar, att namnet uppkommit någon gång för 1000 år sedan, förefaller namnförklaringsförsöket ej alltför orealistiskt. För oss har Seglinge blivit ett vackert namn.

De många gravkullarna från olika tidsåldrar runt gården talar för en mycket tidig bebyggelse. Namnet Seglinge nämnes i skrift första gången 1291. Då testamenterade en kanik Salomon i Uppsala sju örtugland jord där till fyra bröder, Petro, Laurentio, Jacobo och Andrée, söner till Nicolaus i Smara, Edsbro socken. I ett lagfartsprotokoll kan vi läsa, att en Jenis Länsman var boende i Seglinge år 1451. Nämnde Jenis omtalas såsom medlem i Helgalekamensgillet i Stockholm år 1468, fortfarande då boende i Seglinge.

Efter bonden Peder Bengtsson, den Månesköldska ättens stamfader, kan vi följa Seglinges historia från far till son i många generationer. Peder Bengtsson skrev sig till Seglinge omkring 1480. Han härstammade på modernet från en gammal uppländsk frälsesläkt, som i vapnet förde tre röda spetsar uppifrån.

Vid Peder Bengtssons död övergick gården till sonen Bengt Pedersson, han var förmodligen död 1540.

Sonen, häradshövdingen Karl Bengtsson skrevs år 1544 till Seglinge. Han uppräknades 1526 bland de rustande av adeln i Uppland. Karl Bengtsson nämndes också bland de närvarande av rådet å rådsmötena i Uppsala 1529 och 1531. Han var även ledamot av konungens nämnd, förseglade bland adeln den s. k. Västerås arvförening, Gustav Vasas testamente och ständernas beviljning.

Karl Bengtsson var i sitt andra gifte gift med Margareta Arendtsdotter, dotter till Aron Persson och Barbro Stigsdotter på Ornäs, bekant från Gustav Vasas äventyr i Dalarna.

Godsägaren och frälsemannen Kristian Karlsson Månesköld övertog helt ung Seglinge efter fadern. Han

skrev sig till Seglinge år 1570, blev adlad och erhöll sköldebrev 1582 varvid han samtidigt erhöll vapnet förbättrat med en liggande halvmåne, då även namnet Månesköld upptogs. Han torde i huvudsak helt ha ägnat sig åt gårdens skötsel.

1620 övergick Seglinge till sonen häradshövding Karl Kristersson Månesköld. Han torde först ha ägnat sig åt krigstjänst för att senare ägna sig åt ämbetsmannabanan. Han utnämndes redan vid 23 års ålder till assessor vid Svea hovrätt, men undanbad sig. Sedermera blev han emellertid assessor vid Abo hovrätt, ledamot av lagkommissionen och den förste vicepresidenten vid Göta hovrätt 1634. Karl Kristersson Månesköld var gift med Anna Soop, dotter till Riksrådet Hans Akersson Soop. Hon var tidigare kammarjungfru hos Karl den IX:s efterlämnade gemål.

Bröllopet hölls på Nyköpingshus 1625. I äktenskapet föddes dottern Britta Månesköld, gift 1646 med Erland Kavle.

Vid Karl Kristersson Måneskölds död 1671 övertogs Seglinge av mågen, vicepresidenten Erland Kavle. Som pensionerad ämbetsman framlevde han sina sista åtta levnadsår på sina gårdar Ledinge och Seglinge. Han är begravd i Knivsta kyrka.

Godsägaren Bengt Kavle ärvde 1678 Seglinge. Han var då endast 13 år gammal, blev student i Uppsala och ägnade sig helt åt jordbruket. Genom Bengt Kavles dotter, Märta Kavle övergick gården till den Ulfhielmska släkten.

När majoren Ambjörn Ulfhielm slog sig ned på Seglinge, hade han en hedrande bana som militär att blicka tillbaka på. 1713 blev han adlad Ulfhielm efter att förut hetat Ulf.

Om Ulfhielm som militär heter det bl. a. att han 1708 med 400 man blev kommenderad till armén, som stöd i Polen. Men på grund av fiendens mellankomst kunde han ej komma längre än till Riga. Såsom kapten i Buddenrocks regemente under belägringen gjorde han flera utfall. Blev, då han året därpå, vid överresan till Stockholm strandade vid Domnäs i Kurland, tillfångatagen av ryssarna, men rymde strax. Han bevisade 1710 slaget vid Hälsingborg som äldsta kapten och kommenderade hela regementet, sedan översten och majoren vid första salvan blivit skjutna.

Vid Ambjörn Ulfhielms död ärvdes gården av döttrarna Elisabet, Helena och Märta Ulfhielm, vilka senare sålde gården till svågern överceremonimästare Jakob Silverstedt. Han sålde efter ett år Seglinge till Bengt Wallenstjerna, och därmed övergick gården i

den Wallenstiernska ätten ägo. (Närdringhundra häradslagfartsprotokoll den 15 januari 1759.)

Generalmajor Bernt Wallenstierna var son till Häradshövdingen m. m. Olov Wallenstierna till Kungshamn i Alsike socken.

Då Wallenstierna bosatte sig på Seglinge, hade han en omväxlande och intressant bana som militär bakom sig. Såsom kapten vid konung Stanislaus livdragonregemente bevistade han bl. a. Danzigs belägring 1734. Han trädde med vederbörligt tillstånd i fransk tjänst och bevistade mot österrikarna fälttågen mot Böhmen, Bayern och Mähren samt belägringen av Prag.

Sedan Wallenstierna inköpt Seglinge och bosatt sig där, utnämndes han 1762 till generalmajor vid kavalleriet. Han var gift sedan 1745 med Margareta Elisabet Watrang, dotter till lagmannen Karl Watrang.

Vid Bernt Wallenstiernas död ärvdes gården av sonen majoren Karl Bernad Wallenstierna. Wallenstierna tycks, sedan han lämnat armén, ha haft ett stort intresse för gårdens skötsel och Almunge sockens an-

gelägenheter. Under sin senare levnad torde han även ha ägnat sig åt en del politik. Wallenstierna blev efter mordet på Gustav den III häktad såsom misstänkt för delaktighet i mordgärningen, men befanns dock genast oskyldig och frigavs.

Wallenstierna var gift med Britta Magdalena Dankwart-Lillieström, men skilde sig emellertid ganska snart från henne. Wallenstierna avled i Stockholm och slöt barnlös sin ätt.

Seglinge övergick då till systemen Anna Margareta von Dankwart.

År 1809 köptes Seglinge av Lantmarskalken Greve Magnus Brahe till Skokloster. Härigenom kom gården att förlora mycket av det personliga sambandet mellan gården och dess ägare.

1873 övertogs Seglinge av Vattholma Bruks Aktiebolag. Efter dettas upphörande 1904 ägdes gården under 30 år av åtta olika ägare, varefter min fader 1933 inköpte den.

Erik Fredlund.

KARL-JERKER SPELEMAN

Kårt barn har många namn. Karl Gustav Eriksson kallades Lill-Kalle, Liss-Jerker, Kalle-Rättare och Rättar-Kalle.

Han var född i Vaksala 1874 och påbörjade sin musikaliska utbildning vid I 8 i Uppsala. Som lärare hade han fanjunkare Westerlund, vars fru skötte om städningen vid Prinsens skola. Musikeleverna kom menderades ofta till skolan för att hjälpa till med städningen. Dessa utflykter uppskattades av eleverna som vid städningens slut kunde besöka caféer och andra trevlighetsinrättningar utan att bli åtalade. En dag, när musikkåren övade utomhus, fördes befälet av en av eleverna i stället för av lärare Westerlund, som ej syntes till. Kåren marscherade och spelade en marsch, vilken vet jag inte, men inte var det »Dravars-Fasters marsch över Kinsta bro». Karl-Jerker, som var liten till växten, gick sist med trumma och pinnar. Han följde inte med så noga, och när det blev trumslagarpojkar- nas tur att slå virvel så slog Jerker mer i luften än på trumman. Han berättade många år efteråt att han, när han höll på med detta, fick en örfil av fanjunkare Westerlund, som stått på hur, så att både han, trumma, pinnar och virvel for in i tallbacken. Efter denna musikaliska upplevelse miste Jerker sitt intresse för militärmusiken och tog avsked. Sedan övergick han till

dragspelet och började spela dansmusik. Avskedsklappen var nog i hårdaste laget, för efter den smällen blev Jerkers tankar och talesätt som en trumvirvel. Han lät som en trasig grammofonskiva, där nålen går i samma spår. Det hände också ibland, när han spelade och skulle byta låt, att han tog samma om igen.

Jerker kom till Josef Jansson i Kamsta som lilldräng från Vidbo. Som kamrat fick han en, som hette Oskar Fredrik Herman Andersson, sedermera känd som Herman i Smedjebacken. Denne Herman övertalade Jerker, som var liten, att gå in i pigkammaren och gömma sig under en säng en lördagskväll, när pigorna var ute. Sedan skulle han kunna tala om, vilka pojkar pigorna hade med sig hem. Jerker antog uppdraget — mest av eget intresse. Han smög in i god tid och gömde sig på nämnda ställe. Pigorna var inte så oansvariga, som drängkamraterna inbillat sig. De kom hem i sällskap med glada och trevliga pojkar, som styrde om att det blev en underhållande pratstund, varvid Jerker inte kunde hålla tyst utan lade sig i samtalet. När han märkte var han befann sig, blev han stryk-rädd, kröp fram och sprang ut. Ja, han talade om, hur han sprang i gatan förbi stora magasinet, förföljd av några personer, som inte gillade hans nattliga besök i pigkammaren.

Otaliga äro de minnen, som finns efter Jerker. Hans talesätt slog an mer än hans musik. Folk kunde dansa, när han spelade, men man skrattade mer åt hans språk, som var starkt kryddat med svordomar och uppbladt med skratt och hostningar. När han satt och spelade, höll han dragspelet så högt upp, att det aldrig vidrörde hans kläder. En pojke vid namn Edvard frågade Jerker en gång: »Är du rädd om byxorna, va?» Det var nog sant på sätt och vis. Jerker blev tillfrågad en kväll i Myssinge Missionshus, om han ändå inte borde överge sitt syndiga leverne och lämna sig åt Gud. På detta svarade Jerker: »Jag har inte råd att gå här och nöta ut mina byxknän inte.»

Vid ett tillfälle var Jerker dräng hos en lantbrukare, som levererade hö och halm till Stockholms Spårvägar (S.S.). Han körde sitt lass tillsammans med de andra drängarna, och Stockholmsresorna var ju fulla av äventyr av olika slag.

En gång var det väldigt halt på vägar och gator, berättade Jerker. Fördrängens hästar råkade knuffa till en gumma så att hon föll i gatan, gjorde sig illa och blödde i huvudet. Det blev tingssak, och Jerker blev instämnd som vittne. Hans vittnesmål lød: »Det hakade tag i skaklet på karingen så hon stog på skalle i gatan ett tag, men inte fick hon så farlig nacke i skallen.»

Sedan flyttade han närmare Stockholm, men detta ställe var för fint för Jerker. Värst var det, när han såg sina förra kamrater köra till huvudstaden och han inte fick följa med. Han flyttade igen och kom till Tjäders änkans i Vidbo. Där upplevde han sin glanstid som spelman. Han spelade runt om i trakten och blev vida känd. Han fick namnet Kalle-Rättare, därför att han lade sig i saker och ting, som han inte hade att göra med. Där blev han bekant med en målare, som hette Ahnberg. Denne hade berättat för Jerker, att han en gång var hos ett gammalt par, som inte kunde läsa. Där skulle han måla ett antikt skåp, men det var klen med maten på stället, mest kålsoppa och rotmos. När det gamla paret ville ha sina namn målade på skåpet var målarens mage och humör i olag, varför han i stället målade dit: »Roter och kål, varendaste mål, Kunglig målare Ahnberg.» Sedan fick han sin lön och gick. När Jerker skulle återge denna text, sade han rätt första gången, men eftersom vi skrattade, skulle han ta om det igen. Då blev det: »Kålor och rot, kålor och rot var eviga mål, eviga mål, kunglig målare Ahnberg. Hu, hu, hu, fy håle ja.»

En gång när Jerker var här hos oss, kom det en gårdshandlare hit, som hette Ture Karlsson. Han var från Närtuna. Han kallades mest Närtunagubben. Men ovannämnda Edvard, som var lite odygdig ibland, brukade kalla honom »Närtunagubben». Närtunagubben talade utpräglad roslagsdialekt. När han fick se

Jerker, pekade han på honom och utbrast: »Var det hinte an som tjäna os Söderström i Sanda och var hute å spela på ipporna?» »Jodå, jodå», svarade Jerker. »An var kusin me mej an», sade gubben. Varpå Jerker fortsatte: »Det var en riktig bonde det, han hade så mycke grejer, så där fattades ingenting. Han körde med häst till Stockholm, sedan körde han hem, när det var mörkt och då tog han allt som fanns utmed vägen. Så det var ingen bonde, som hade så mycke grejer som Söderström.» Sedan sjöng Jerker en visa som Söderström gjort själv och som han brukade sjunga, när han kom hem från Stockholm. Den började så här: Ingen har så roliga dar som Söderström i Sanda har. På Jerkers språk blev det: »Ingen har så roliga dar som Södersand i Handa har.»

Under sin tid som dräng i Stora Moga blev Jerker en gång skickad till en granngård för att låna en frösättningsmaskin, som drogs med stråke och kallades fröfiol. Denna händelse föredrog Jerker för mig, endast iförd skjorta och visserligen lappade men rena kalsoner. Han berättade: »Jag kom dit, jag trädde in huve genom skallen genom dörrn och då låg gumman på golvet och skrek. Oj min skalle! Oj min skalle!» Med tanke på tryckfrihetsförordningen måste jag här utsluta vad Jerker sedan berättade, när han låg på golvet och skrattade och torkade tårar, men tydligt var att gumman hade svår huvudvärk. Jerker gick då ut till ladugården, där han träffade bonden och framförde sitt ärende: »Jo, det är hälsningar från Kalle Wall. Jag skulle fråga, om vi kunde få låna fiolen, för vi ska gå frö bakom ladan i myran.»

En lördagskväll, när Jerker som vanligt satt och spelade på en loge, blev det slagsmål utanför. Nyfiken som han var, sprang han ut för att se på, men snavade i en stock som låg nedväxt i brännässla. Dragspelet blev platt som en pannkaka. I stället fick han tag i en flicka som hette Erika. Det blev kärlek vid första ögonkastet, och den varade, tills döden skilde dem åt. Erika bodde i en liten stuga på gården tillsammans med sina två söner. Eftersom Jerker inte var mycket större än pojkarna fick även han rum där. Detta var år 1921. Nu skulle det sättas bo på allvar. På en auktion vid Norrbol inropades en del småsaker som lades ned i ett stort baktråg, vilket de bar mellan sig. Då fick de för första gången uppleva samlevnadens besvärligheter. De tog vägen hem över skären. Den bar Jerker, men den brast för Erika. Jerker skrattade, och Erika gormade, men när Jerker klappat om sin kära Rika lite grand, så var allt bra igen.

Jerker tog anställning som rättare hos Emil Jansson i Lilla Moga. Erika tog anställning hos Jerker som hushållerska. Snart nog märkte de, att deras bohag inte förslog mycket i det nya hemmet. Mera möbler inköp-

tes på en auktion vid Nordanlund. När Jerker sedan hämtade hem dessa möbler, fick han kalas i salen och hästen fick ett höfång vid gärdesgården. Det gick bra för hästen att dra hem lasset, men det var värre för Jerker, som var full och måste öppna och stänga åtta grindar på vägen, fast han inte kunde stå på benen. Värst var det när han skulle sela av och hänga upp selen på kroken. Jerker berättade: »När jag skulle hänga upp sel'n på pinn på pinn på sel'n, ramla jag och selen kom över mej, och jag kom inte ur fläcken, men Rika stod genom fönstret och såg mej, så hon kom ut och hängde upp selen och bar in mej. Men Rika var förståndig Rika, hon sa ingenting den dagen, men dagen efter fick jag en riktig läxa».

När Jerker slutade som rättare vid Lilla Moga, flyttade de till Eknäs. Han deltog i uppdikningen av ån mellan Moga och Tadinge. Allt arbete gjordes för hand, och sällan har väl en spelman slitit så ont som Jerker gjorde denna tid. På kvällarna kom Erika och mötte honom. Många minns säkert ännu Erika, handfast och stadig, på väg mot Eknäs med ett par leriga läderstövlar i ena handen och Jerker i den andra. Där tassade stordikaren barfota genom skogen, stödd av sin trofasta vän, sin kära Rika. Småskrattande och svärjande berättade han för henne om dagens vedermödor. En dag hade han sjunkit i dyn, så att endast huvudet var ovanför vattnet. Då hade lagbasen Gustav Hellström sagt till de andra arbetarna: »Skall vi lägga en torva på Jerker och sjunga en psalm för honom?» När ån var färdig, kunde Jerker ta det litet lugnare och börja spela igen. Han hade ju tjänat tre kronor om dagen och Erika kunde konsten att hushålla med det lilla, som fanns.

Från Eknäs flyttade Jerker och Erika till Karl Andersson i Ösby på Ulvsbygden. Där skulle Jerker sköta kor.

Nu tyckte Jerker att han borde gå och hälsa på Frankens jäntorna i Vidbo, eftersom han bodde så nära. Men vid Helenebolsfjäll tappade han en skosula och måste vända, varför besöket hos de 80-åriga jäntorna aldrig blev utav.

Jerker hade inte något intresse för kor och inte de för honom heller. Det märktes mest när han skulle hämta hem dem från betet, för då var det full jakt under högljudda rop och slag. Men plötsligt var det, som om inte korna ville gå i vall. Hela dagar uppehöll de sig framme vid grinden. När husbonden undersökte saken fann han stora mängder hösalt utstrött vid grinden och där var både gräs, buskar och småträd uppätta. Jerker fick stryk och avskedades.

Sedan bar det i väg till Vittensten i Faringe. Där måste han sälja dragspelet, därför att Erika blivit sjuk och inte ville ha några folksamlingar. Eftersom inte

hon orkade vara med, kom Jerker ensam och hälsade på oss gamla grannar. Vi visste, vem det var som kom, när vi såg en mösskärm sticka upp över syrenhäcken. Det första han sade var: »Go-odag, ja' skulle hälsa åt er från Rika från er, Rika hälsa hit.» Sedan blev det en slags redogörelse över livet i Faringe. En gång hade han varit med och kört in hö vid Edshammar. På midnatten blev han tillsagd att stanna inne och höra på väderleksrapporten, medan de andra låg ute på gården och vilade middag. Jerkers rapport lød: »Joo, de ä risk för uppehållsväder.»

På vintern högg han i skogen, men han fick inte slipa yxan för då var Erika rädd att han kunde göra sig illa. I stället hade han långt yxskaft för att få stor slagkraft. Kvist och lumpar fick han ta till ved för egen del: »Så går jag där och lägger ihop några dagar, sen går jag hem till Rika och dricker kaffe.»

En av Erikas bröder fyllde 50 år och hade kalas, varvid Jerker kände sig manad att hålla tal. Eftersom Erika förstod, att han inte skulle gå i land med denna uppgift, lade hon handen över hans mun och bar honom en trappa upp. Där följde en strid som slutade så, att Erika satt på Jerkers mage, och han låg halvt avklädd i en säng, skrev och svor, knöt händerna och önskade, att han inte hade några bojar.

Vid ett annat tillfälle var en av Erikas söner svårt sjuk. Jerker reste och hälsade på honom på sjukhuset. På hemväg en gång kom han in till oss, där han sade: »Det är mycke dåligt med Sven, han blir nog aldrig mera bra, men inte törs jag tala om det för Rika. Nej, jag kommer att säga som det är jag natuvis, men Rika förstår hon, att jag inte säger som jag pratar.» Men Sven blev frisk igen, sämre var det med Erika, som blev allt klenare. Om detta sade Jerker: »Rika är inte så stark hon heller, hon har sökt Bratten och får inte äta vad lort som helst, hon är så mager så det är som att hänga störar på kjolen, hon är så snuvig och rackig. Men tänk Eriksson Andersson Pettersson i Norrbol, som var så full! Han var så full i armarna och hade så mycke reumatisk värk i rocken.»

Vittensten skulle rivras och Jerker och Erika fick flytta till Katrinelund; en liten stuga, som låg vid den nyss påbörjade Hallstaviksvägen.

En sommar, när Jerker arbetade här på trakten, kom Erika och stannade några dagar för sista gången i sin kära barndomsbygd. När hon skulle återvända hem till Katrinelund, hade Jerker till Elis Jansson betalt för resa till Joneberg, sedan skulle hon gå därifrån. Han hade nämligen inte några fler slantar och vara skyldig gick inte an. Enligt Jerker hade Elis sagt: »Det är klart, att jag kör moster ända hem i alla fall för samma pris, så det ska inte moster bry sig faster om.»

En dag gick Jerker till Aug. Moo i Sjölund och skul-

le söka för Erika, men möttes av hans hushållerska, som meddelade, att Moo själv låg sjuk och inte tog emot. Jerker var envis som en gris och till sist frågade »människan»: »Vad heter Eriksson?» »Ja, det är Eriksson det», sa jag, »och det gäller Rika det här», sa jag. »Då gick hon in och låste dörren.» Om en stund blev han insläppt. Moo sade: »Hur är det med Erika för dig Jerker, jag känner henne sedan hon var liten flicka, så nog skall jag hjälpa henne.» Sedan befallde han »människan» att plocka fram ur en massa skåp där han hade så mycket flaskor och grejor. Sedan blandade han till en sats medicin, som Jerker fick alldeles gratis. Moos avskedsord var: »Hälsa hem till flickan nu och sköt om henne väl.» På hösten blev hon intagen på sjukhuset i Uppsala, dit Jerker reste på besök, så ofta han kunde. Det blev ruskigt och kallt på hösten, och jag minns honom iförd Erikas kattskinnsmössa, som var för stor och gärna ville närma sig jordens medelpunkt. Som mat för dagen medförde han några smörgåsar, inknutna i en näsduk, som varit vit, men såg ut som svart. Erika dog strax före jul. Det blev en svår tid för Jerker. Han mest bara grät och svor.

I början av år 1943 flyttade han åter till Almunge, och vi blev nära grannar. För att morska upp honom brukade vi skoja med honom om att han hade kommit hit för att förena sig med änkan, som fanns i gården, där han bodde. Tanken fanns nog hos honom men absolut inte hos henne. Det dröjde inte länge, förrän hon retat Jerker, så att han sade till henne att inte språka folk om andra. »Men unga frun det är en duktig människa det, för hon kan laga käk hon, så det smakar som folk.»

I april samma år var Jerker med på ett 50-årsjubileum här hos oss. Vid ankomsten omtalade han högtidligt att han var absolutist och lovat Rika vid hennes dödsbädd att aldrig suppa mer. (Det var heller ingen här som tänkt bjuda honom på sprit.) Men när Jerker fick höra musik och fått dansa en stund, började han dricka alkoholfritt vin.

Sedan tiggde han mer och förklarade, att det löfte, som han hade givit, det hade han haft. Hela dagen efter gick han från gård till gård och bara sjöng och dansade. Så full var han dock inte.

Erikas söner och Jerker hade delat Erikas ägodelar, varvid Jerker bl. a. fått en symaskin. Denna maskin försökte han sälja till frälsningsarmén i Faringe, som var ganska livaktig på den tiden. Här gillade kaptenen skarpt, därför att hon sjöng och spelade så bra. Jerker hade räknat ut, att de skulle hinna sy mycket mer om de använde maskin på sina symöten. Han sände kaptenen följande bud: »Säg åt den där mänskan, att hon kommer upp och ser på spelet, så kan hon få språka med honom.» Till mig sade han: »Hon är nog mycket

för litet för litet för mycket för mer än andra hon där människan.» Det blev trots allt ingen affär utav.

En sommardag 1943 träffade jag Jerker. Det var varmt, och hans mösskärm stod rakt opp. Han var på väg till Almunge kristidsnämnd för att hämta ett hektare snuskort, sade han.

Det var inte lätt att ha Jerker i huset. Han hade nämligen sin mening om allt och den var tvärt emot andras. Han hade ånyo skaffat sig dragspel och underhöll till bristningsgränsen. Han var snarstucken och högljudd i sitt sätt. En morgon, när han skulle gå fram till vägen med mjölken, fick han se ovannämnda änkefru komma ut från ladugården med en hink i handen. Då röt han: »Ska den där hinken i flaskan den också?» Svaret kom sansat och lugnt: »Sällan stoppar man hinken i flaskan.» Efter detta ordbyte blev det totalt omöjligt att prata. Jerker flyttade till Västerbacken i Faringe, men kom ofta tillbaka och hälsade på. Då var allting så bra.

Om en sugga, som han tidigare skällt över och sagt att hon var alldeles för mager, yttrade han »Det är inte alls samma människa.»

Jerker berättade om hur han brukade gå till Faringe kyrka för att ansa Erikas grav. Där fanns sand, krattor och spadar i klockstapeln. »Och klockorna är sällan låsta på stapeln.»

Jerker började bli gammal och hans tjänster voro inte längre så begärliga. Det var inte så många, som hade tid att prata med honom. Ibland när han stod där ensam vid Erikas grav, kom det så underliga tankar för honom. Han tyckte allt var slut. Han undrade, om han skulle taga sitt liv, så att även han skulle få vila och ro, som hans älskade Rika. Men då hörde han en inre röst, som sade: »Ryck upp dej, Jerker! Gå ut och se på bönderna, hur de förstör sina åkrar! Sedan kunde det bli ett föredrag om jordbruk: »Jag skulle vara riksdagsman jag, för jag skulle ta av dem jordlapparna, de som inte sköter sina jordlappar. Som han gubben är väl ingen jurbrokare han inte, han har inte tagit upp så mycket som en spade en gång. Men tacka vet jag Lennart i Karlberg, han dikar och lägger ner rör så det blir stycken av lapparna, av bitarna av skiftena. Så nog är det ett schå med mjölkbiten och fläsklappen.»

En gammal arbetskamrat till Jerker skulle fylla 70 år, och som en hedersbevisning köpte Jerker nytt dragspel, så att han kunde hjälpa fram Tyko med musiken på jubileet. När sedan Tyko Jansson flyttade, övertog Jerker hans gamla bostad i Krampnor i Upplandstuna. Där inredde han på sitt vis och verkade att stortrivas. Någon madrass hade han ej, utan lakanet låg direkt på halmen som stack ut genom sängbotten. Han talade om att han hade så bra »somtur», så han hann inte få kanten över sängen förrän han sov. Frun på gården,

Marta Mattsson, tyckte synd om Jerker och gav honom en ny madrass. Hon ville, att han skulle ligga som folk och inte som en gris.

Vid norra fönstret i köket hade han ett bord, som utifrån liknade en fjädervagnsstol. Till bordduk hade han någonting, som liknade en sådan där matta, som indianer brukar använda att sitta på. På den stod en djup tallrik, bredvid den låg kniv, gaffel, sked och en förskärare. Alltsammans översillat med brödsmulor, så att det liknade mer ett fågelbord än ett matbord. I skafferiet hade han torra limpor och gröna korvar samt ett dragspel m. m. På väggen hängde diverse kläder och en mössa. Jerker sade en gång, när det var fråga om att köpa kläder: »Köpa en massa kläder och hänga på väggarna, nej, dom intresserar sig inte.» Hans viktigaste sysselsättning vid Krampnor var att hämta posten vid landsvägen och sedan dela ut den och dricka kaffe i stugorna. Trots allt tyckte Jerker, att det var ensamt och långtråkigt i stugan. En person föreslog då, att han skulle skaffa sig en liten gris, en sådan var lätt att dressera, så att den kunde bo inne i stugan, och då hade Jerker sällskap alltid när han var hemma. Jerker kommenterade omedelbart: »Jo, skaffa en gris ja, joo, organisera den ja, joo, fy håle ja, hu, hu, hu.» Ibland eldade Jerker med stängt spjäll. När röken blev för svår kastade han ut brasan på tomten. Detta föranledde hyresvärden att ge Jerker en tillrättavisning. Men Jerker var både sotig och arg och skyllade på spisen.

Då var det betydligt gemytligare, när Jerker kom till ladugården för att köpa en tillbringare mjölk av Barta (som han kallade alla som hette Marta). Hon kunde nämligen konsten att få Jerker på rätt humör. Då sjöng han, skrattade, spottade, hostade, torkade tårar och kråmade sig som en lekfull kattunge. Några gånger hände det t. o. m. att Jerker ställde undan tillbringaren och båda sjöng en vals och dansade mellan gödselrännorna. De som haft tur att få se en sådan föreställning kan intyga att bättre bio finns inte. Jerker var liten och Marta var dubbelt så stor. Dansen

gick åt samma håll hela tiden, därför att Jerker inte kunde vända vals.

Men ingen lycka är beständig. Jerker började täras av en inre sjukdom och började ordna för flyttning till Tuna ålderdomshem. Han var till Erikas söner och frågade, om de ville ärva honom, annars skulle han ta det själv, sade han. De svarade, att han fick göra, som han själv ville, för det var ju hans saker.

Man har sagt, att en spelman aldrig åldras utan är ung hela sitt liv igenom. Nu var Jerker sjuk, böjd, trött och gammal. Det enda ungdomliga, som fanns kvar, var hans svarta kalufs.

Om vi försöker tänka oss in i en sådan situation, när vi inte längre kan bo kvar i vårt kära hem. Våra saker måste bort, skingras på nytt, kanske får vi aldrig se dem mer.

Han gjorde så, att han gav det bästa till Erikas släktingar och resten till vänner och bekanta. En skänk förde han ut till ved, men sängen kunde han inte slä ihjäl, »för den har Rika och jag sovit i.»

Så bar det iväg till hemmet i Tuna, och eftersom han hade sitt eget sätt att leva, så kunde han inte trivas där. Därför vistades han mer hos banvakten Einar Eriksson än på hemmet. I banvaktens hem pysslade man om Jerker på alla tänkbara sätt. Där fick han prata på sitt språk och äta ägg så mycket han ville. Läkarna hade konstaterat, att Jerker bl. a. hade socker-sjuka varför han tillsades att avstå från allt sött. Då ilsknade Jerker till på allvar och köpte en stor burk honung och en påse karameller. Dagen före det han skulle ha lagts in på sjukhus, dog han i famnen på banvakten i dennes hem. Det sista ord han kunde få fram var »Elsa», troligen Erikas sonhustru, som han höll mycket av.

Detta hände den 2 maj 1952. Han begravdes den 11 maj.

Nu vilar Karl Gustav Eriksson på Faringe kyrkogård, några meter från sin livsledsagarinna Erika Eriksson. Frid över deras minne.

Olle Almström

FARINGE SÄG

Sigurd Sandman

Köper sliperstimmer — Bra priser

Tel. 0174/240 60

NISSE LÖFGREN

SKOMAKERI

Tel. 0174/200 58

ANTONS SPALT

Bland den mängd böcker, som brukar utkomma varje höst, kan nämnas några, som troligen komma att utgivnas av Almungeförfattare på undertecknads förlag. Härnedan följer en kortfattad recension.

Vårda bilens yttre av S.-E. Thunström och Ingvar Lindström är en synnerligen intressant och lättläst sak för den, som verkligen vill hålla sin bil snygg.

Mera hårdsmält är däremot Rune Svenssons *Herr Sträng och jag*. Den är i många stycken oförståelig för den, som inte är insatt i den högre finanspolitiken. Ingenting att rekommendera.

Då har Fridolf Lundqvist lyckats bättre med sin debutsak *Vårda svenska språket*, som är mycket intressant och som förträffligt belyser vad några månader i Stockholm kan inverka på språk och uppförande.

En som också lyckats väl är Georg Nyckel med sin bok *Konsten att behärska sig*. Den bör läsas av alla som har besvär härmed.

En liten bra sak av S.-E. Albäck, *Vårda ditt gamla instrument och var glad*, belyser utomordentligt väl, hur man med små medel kan åstadkomma mycket.

Fartens tjusning av Olof Yngve är en önskebok för raggare och annan ungdom, som bland annat här kan få lära sig huru däcken håller bilen ut. Kan rekommenderas.

En verkligt avancerad sak av Einar Larsson är *Bridgens mysterier*. Här kan man få lära sig hur man blir en bra bridgespelare på hundra år, om man bara lever så länge.

En *Överskogsväktares bravader* är en självbiografisk sak, som i början mycket påminner om Myckles Rubinen. En ljuspunkt är dock hans upplevelser på Kloten, där tydligen nöjena voro många och kunskaperna få — dock är det bevisat att han lyckats förädla nässlan till rabattblomma.

Var glad på kalas av Lars Almqvist. Har varit gladare.

Får så sluta med Erik Fredlunds mera vetenskapligt upplagda bok *Håll traktorn flytande*, som på ett rörande sätt belyser problemen i lantbruket, sedan spaden kom bort.

Böcker vi vänta på är *Hårets vård* av Anselm Andersson, *Monarki* av Martin Johansson, *Katten som gick igen* av Ake Alm, *Från skog till gryta* av Evert Norlin, *Kovan kommer* av Bröderna Johansson, *Kovan går* av Martin Öhden, *Fasantuppens klagan* av Ernst Pettersson, *Qvinnorna i Spanien* av Mats Rodell, *Musläder* av Nisse Löfgren, *Diplomatins fördelar* av Gunnar Johansson, *Lydnad* av Gunnar Lindqvist samt *Vänd på öret* av Elis Jansson.

Anton

JOHANNELUNDS INDUSTRIER

Martin Öhdén — Lännaholm

Alla slags snickerier

Tel. 0174/220 06

MARTIN FUNDELL

CYKEL- & SPORTAFFÄR

Tel. 0174/201 44

Till glädje för Dig och Ditt land

BLIV LOTTA!

Välkommen som medlem i

Almunge Lotta-avdelning

Ring Britta 200 69

SKOGEN GER MER

GENOM

SKOGSÄGAREFÖRENINGEN

Tala med

HARALD MATTSSON

Tel. 0175/910 66, Edsbro

BRÖDERNA JOHANSSONS ÅKERI

Utför alla slags transporter

Tel. 0174/200 76

**ALMUNGE KONSUMTIONSFÖRENING
MED OMNEJD**

Förening för lägre levnadskostnader
Tel. Almunge 200 03. Tel. Lännaholm 221 46.

**EDVIN KARLSSONS SMIDES- &
MEKANISKA VERKSTAD**

Tel. 0174/230 45

ALF ELSÉN SPECERIER

Almunge

Tel. 0174/200 12

J. CASSINGERS SPECERI

Inneh.: Arne Liljeberg

Tel. 0174/200 07

EVERT NORLINS LÅDFABRIK

Almunge

Tel. 0174/201 25

**FREDRIKSSONS
SPECERI & LIVSMEDEL**

Faringe — Tel. 0174/240 54

GULF BENSINSTATION

Almunge

Gösta Eriksson - Tel. 0174/201 26

INGVAR LINDSTRÖM

El. installatör

Tel. 0174/200 00

BERTIL SJÖSTEDTS SPECERI

Faringe — Tel. 0174/240 09

FARINGE BILSTATION

K. Elis Jansson

Ambulansbil — släpvagn

Tel. 0174/240 55 — Telefonsvarare
Även 0174/240 32

SIGGE LINDSTRÖM

KÖTT-, FLÄSK- & CHARK.-AFFÄR

Tel. 0174/200 59

LÄNNAHOLMS SERVICESTATION

Batteriladdning, däckservice, smörjning och
tvätt, tecktylbehandling, hjulbalansering

Tel. 0174/221 17

**G. NYCKELS SMIDES- & MEK.
VERKSTAD**

Tel. 0174/200 38 - Almunge
Postgiro 32 24 61

DOUHANS BILVERKSTAD

Utför alla slags bil- och traktorreparationer

Tel. 0174/200 46, bost. 202 32

ALMUNGE BILSTATION

2 taxibilar, sjukbil och släpvagn

Tel. ALUNDA 200 69 - Bror Berggren

LÄNNA LIVSMEDEL

Sten Höglund

Tel. 0174/220 24

LÖVNÄS-KERAMIK

Dagmar och Hans-Ruedi Bieri

Tel. 0174/230 22 — ALMUNGE

NÄRDINGHUNDRA LASTBILCENTRAL

Utför godstransporter

av alla slag

Telefon 0174/200 40

ALMUNGE SNICKERIFABRIK

Telefon 0174/200 31

Skåpdörrar • Boardlamell

Samt försäljning av byggnadsmateriel

För

skogsbruket

lämpliga arbetshästar

av nordsvenska rasen uppfödes vid
Lenna Gård

*Några 3-åriga, dräktiga ungston
försäljes*

HOLMENS BRUK och FABRIKS AB

Skogsavdelningen

Lennaförvaltningen

För en LEVANDE LANDSBYGD

Pengar, som sätts in i sparbanken, investeras omedelbart i hembygdens näringsliv och gör bygden levande. Pengarna kommer jordbruket och annan företagsamhet till godo och hjälper till att skaffa bostäder åt bygdens folk.

LÅT SPARBANKEN FÖRMEDLA EDRA LIKVIDER AV ALLA SLAG

UPSALA SPARBANK

— HEMORTENS OCH BYGDENS BANK —